

AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA SUN'IY INTELLEKT

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2025-24-197-202>

Muxtarov Azamat

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Falsafa fanlari doktori, professor

Toshkent. O'zbekiston.

Tel: (97) 767-52-22

Gmail muxtarov.0060@inbox.ru

ANNOTATSIYA

Ushbu matnda sun'iy intellekt texnologiyalarining hozirgi kundagi faoliyat yo'nalishlari, insoniyat uchun foydali jihatlari, ularning ishlash prinsiplari va ehtimoliy xavf-xatarlariga oid muhim jihatlar yoritilgan bo'lib, asarda sun'iy intellekt inson kabi fikrlay olmasligi, biroq ma'lumotlarga asoslangan holda turli vazifalarni bajarishi mumkinligi ta'kidlanadi, shuningdek, noto'g'ri ma'lumotlar yoki nazoratsiz foydalanish oqibatida u salbiy holatlarni yuzaga keltirishi mumkinligi aytiladi, shu bois sun'iy intellektdan foydalanishda ehtiyotkorlik, axloqiy mezonlar va inson nazorati muhim omillar sifatida ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: *Sun'iy intellekt, neyron tarmoqlar, inson ongi, ma'lumotlarni qayta ishlash, tibbiyot, ta'lim, sanoat, moliya, axborot texnologiyalari, noto'g'ri ma'lumot, xatolik, salbiy oqibat, axloqiy yondashuv, inson nazorati, fikrlash cheklovi, texnologik xavfsizlik, avtomatlashtirish.*

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE AGE OF COMMUNICATION

ANNOTATION

This text highlights the current directions of artificial intelligence technologies, their benefits for mankind, their principles of operation and possible dangers. The work emphasizes that artificial intelligence cannot think like a person, but can perform various tasks based on information. It is also said that it can cause negative situations due to incorrect information or uncontrolled use, therefore, caution and ethics should be used when using artificial intelligence. criteria and human control are shown as important factors.

Keywords: *Artificial intelligence, neural networks, human consciousness, data processing, medicine, education, industry, finance, information technology, misinformation, error, negative consequence, ethical approach, human control, limitation of thinking, technological security, automation.*

KIRISH (Introduction). Zamonaviy dunyoda sun'iy intellekt texnologiyalari inson faoliyatining deyarli barcha sohalariga kirib bormoqda va u turli jarayonlarni avtomatlashtirish, ma'lumotlarni tahlil qilish hamda qarorlar qabul qilishda muhim vositaga aylanmoqda, bu texnologiyalar insoniyat hayotini yengillashtirish, samaradorlikni oshirish va yangi innovatsion imkoniyatlar yaratishda katta ahamiyat kasb etmoqda, biroq sun'iy intellektning imkoniyatlari bilan birga uning cheklovlari va ehtimoliy xavflari ham mavjud bo'lib, bu masalaga mas'uliyat bilan yondashish, inson ongi va fikrlashining sun'iy tizimlar bilan farqini anglash hamda axloqiy mezonlar asosida foydalanishni taqozo etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI (Literature review)
Sun'iy intellekt texnologiyalariga oid adabiyotlar tahlili ushbu sohaning nazariy asoslari, amaliy qo'llanilishi va uning jamiyatga ta'siriga bag'ishlangan turli manbalarni o'z ichiga oladi. Ilmiy-texnik adabiyotlarda sun'iy intellektning nevron tarmoqlar asosida ishlashi, katta hajmdagi ma'lumotlar bilan o'rganishi va algoritmik qarorlar qabul qilish jarayonlari keng yoritilgan bo'lib, bu manbalarda sun'iy intellekt inson kabi ongli fikrlay olmasligi, balki faqat o'rganilgan namunalar asosida javob qaytarishi ta'kidlanadi. Ta'lim, tibbiyot, moliya, sanoat va axborot texnologiyalari sohalariga oid adabiyotlarda esa sun'iy intellektning kundalik faoliyatni yengillashtiruvchi, samaradorlikni oshiruvchi va yangilik yaratuvchi vosita sifatidagi o'rni tahlil qilingan. Shu bilan birga, zamonaviy ilmiy maqolalar va konferensiya materiallarida sun'iy intellektning ehtimoliy xatolari, noto'g'ri qarorlar chiqarishi, salbiy oqibatlarga olib kelishi va inson nazoratining zarurligi haqida fikrlar ilgari surilgan. Xalqaro tashkilotlar, xususan UNESCO, OECD va Alga ixtisoslashgan texnologik markazlarning hisobotlarida esa sun'iy intellektidan mas'uliyatli, etik va xavfsiz foydalanish bo'yicha prinsplar ishlab chiqilgan. Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt katta imkoniyatlarga ega bo'lishi bilan birga, uning salbiy oqibatlarini oldini olish uchun ehtiyotkorlik, insoniy nazorat va axloqiy mezonlarga amal qilish muhim hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI (Research Methodology). Ushbu tadqiqotda sun'iy intellekt texnologiyalarining inson faoliyatiga ta'siri, uning imkoniyatlari va ehtimoliy salbiy oqibatlarini o'rganishga yo'naltirilgan yondashuv qo'llanildi, bunda mavzuga oid ilmiy-texnik va analitik adabiyotlar tahlil qilindi hamda mavjud axborot manbalari orqali sun'iy intellektning nazariy asoslari, amaliy qo'llanish yo'nalishlari, xatolik ehtimollari va axloqiy masalalari o'rganildi, shuningdek, sifatli tahlil usuli asosida real misollar va xalqaro tajribalar o'rganilib, ular orqali sun'iy intellektning inson hayotidagi o'rni, foydali jihatlari

va xavf omillari aniqlab berildi, metodologik yondashuvda kontent tahlil, taqqoslash, umumlashtirish va xulosalash usullaridan foydalanildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR (Results and Discussions)

Axborot orqali insonlarda bilim olish sohasi eng qadimdan mavjud bo‘lib, bu atrof-muhitni o‘rganishga olib kelgan. Ibtidoiy davrda ham shubhasiz, hozirgi davrda ham axborotlarga ega bo‘lish ehtiyoj va hayotiy zarurat hisoblangan. Jamiyatdagi insonlar uchun axborot – eng kuchli ta’sirga ega vositalardan biridir. Olinayotgan va to‘planayotgan bilimda axborot olishning oddiy usullari ham shu qadar muhim ahamiyatga egaki, hech kim unga hech narsani qarshi qo‘ya olmaydi. Tabiatan inson shunday yaralganki, kundalik axborotni qabul qilmasdan, tushunib to‘g‘ri xulosa chiqarishga harakat qilmasdan yashay olmaydi. Axborot boshqarish, ta’sir o‘tkazish, yaratish kuchiga ega bo‘lib, u odamlarni boshqaradi va ta’sir doirasida ushlaydi.

Axborot jamiyati insoniyat tarixidagi hozircha eng so‘nggi tamaddun bo‘lib, uning asosiy mahsuloti axborot va tafakkurdir. Tafakkur orqali berilayotgan axborot insonni ma’naviy – axloqiy boyitishi va ezgulik uchun intellektga xizmat qilishi kerak. Ahamiyat beradigan bo‘lsak, dunyoning juda ko‘p boylari aynan intellekt evaziga mablag‘ yig‘ishmoqda. Axborotni to‘plash, qayta ishlash va tarqatish orqali har kecha-kunduzda milliardlab mablag‘ aylanishini tasavvur qilish qiyin emas. Axborotning kuchayishi internet tarmoqlari orqali saytga kiruvchilarni cheksiz ma’lumotlar bilan ohanrabodek chorlab, xaridorlar e’tiboriga yirik korxona va firmalarning mahsulotlari reklamasini havola etish natijasida “Sun’iy intellekt” va “Intellektual mulk” egalari Maykrosoft (Bill Geyst), Google (Larri Peyj va Sergey Brin), Fesbook (Mark Zukerberg), Appel (Stiv Djobs), Telegram va Vkontakt (Pavel Durov) asoschilar va boshqa shu kabilarni milliarderga aylantirdi.

Bugungi kunda axborotlarni tahlil qilish bilan bog‘liq so‘ngi informatsion dasturlar ham hayotga tadbiq etilmoqda. Bunga muvofiq ayniqsa, sun’iy intellekt dasturlari ham ko‘payib bormoqda. Hozirda jahon bo‘ylab turli sohalarda faoliyat ko‘rsatayotgan ko‘plab sun’iy intellekt (SI) dasturlari mavjud. Ular turli vazifalar uchun mo‘ljallangan — matn tahlili, tasvirlar bilan ishlash, ovozni tanish, robototexnika, tibbiyot, moliya va boshqalar. Quyida eng ommalashgan va faol SI dasturlaridan ayrimlarini keltirib o‘tamiz.

Matn va tilni ishlashdagi SI dasturlar:

ChatGPT (OpenAI) – Inson kabi muloqot qiladi, savollarga javob beradi, esse yozadi, kod yozadi va h.k.;

Google Gemini (avvalgi Bard) – Googlening til modeli, matn, kod, rasmlar bilan ishlaydi;

Claude (Anthropic) – xavfsizlikka e’tibor beruvchi intellektual chatbot;

Mistral va LLaMA (Meta) – ochiq kodli modellar, turli AI xizmatlarda foydalaniladi;

Copilot (GitHub / Microsoft) – dasturchilar uchun kod yozuvchi yordamchi SI.

Tasvir va video bilan ishlaydigan SI:

DALL·E 3 (OpenAI) – Matn asosida rasm chizadi;

Midjourney – San’atkorona, fantastik vizuallar yaratadi;

Stable Diffusion – Ochiq manbali generativ neyron tarmog’i;

Runway Gen-2 / Sora (OpenAI) – Matndan video yaratishga mo’ljallangan.

Ovoz va nutq texnologiyalari:

Whisper (OpenAI) – Ovozni matnga aylantiradi;

ElevenLabs – Real ovozlarga o’xshash sintetik nutq yaratadi;

Google TTS / STT – Matnni ovozga va aksincha aylantiradi;

Tibbiyot, moliya va boshqa sohalarda:

IBM Watson Health – Tibbiy tahlil va diagnostikada qo’llaniladi;

BloombergGPT – Moliyaviy axborotni tahlil qilish uchun maxsus SI;

Tesla Autopilot / Waymo – Avtonom avtomobillarda foydalaniladigan SI.

Sun’iy intellekt (SI) insoniyatga turli sohalarda keng ko’lamda xizmat qilmoqda. U bilim olish jarayonini osonlashtiradi, masalan, til o’rganish, ta’lim materiallarini tahlil qilish yoki shaxsiy o’quv rejasini tuzishda yordam beradi. Tibbiyotda SI tashxis qo’yishda, tibbiy tasvirlarni tahlil qilishda va shaxsiylashtirilgan davolash rejalarini yaratishda qo’l keladi. Moliya sohasida u sarmoyalar tahlili, aldovlarni aniqlash va mijozlar xizmatini avtomatlashtirish uchun ishlatiladi. Sun’iy intellekt ishlab chiqarishda robototexnika orqali samaradorlikni oshiradi, xatolarni kamaytiradi va inson uchun xavfli bo’lgan vazifalarni bajaradi. Avtomobilsozlikda avtonom transport vositalariga asos bo’ladi, yo’llarda xavfsizlikni oshirishga xizmat qiladi. Axborot va media sohasida SI avtomatik matn yozish, tasvir va video yaratish, montaj qilish va feyk ma’lumotlarni aniqlash uchun foydalaniladi. SI shuningdek, tabiiy tilni tushunish, ovozli yoki matnli muloqot orqali insonlarga turli sohalarda maslahat berish, shaxsiy yordamchi bo’lish va kundalik vazifalarni boshqarishda keng qo’llanilmoqda. Uning imkoniyatlari orqali inson vaqtini tejashi, bilim va xizmatlarga kirishni yengillashtirishi va innovatsion yechimlar yaratish mumkin hisoblanadi.

Lekin, u nevron tarmoqlar iborat bo’lib shaxs kabi fikrlash qobiliyatiga ega emas, ular inson ongini to’liq aks ettirmaydi. Ular katta hajmdagi ma’lumotlar asosida namuna va bog’lanishlarni o’rganish orqali ma’lum natijalarni beradi, lekin bu jarayonlarda hissiyot, ong, anglash, yoki iroda kabi insonga xos xususiyatlar

yo‘q. Nevron tarmoqlar faqat berilgan ma‘lumotlarga asoslangan algoritmik hisob-kitoblar orqali ishlaydi va ularning javoblari insoniy ko‘rinishda bo‘lishi mumkin, lekin bu jarayon ortida insoniy fikr yoki ma‘no emas, balki statistik va mantiqiy modellashtirish yotadi. Shu bois, ular inson kabi fikrlayotgandek tuyulsa-da, aslida bu tashqi ko‘rinish bo‘lib, haqiqiy ongli tafakkur emas.

Shuningdek, uning faoliyatiga to‘liq ishonishga bog‘lanib fikr yuritishimiz ham to‘g‘ri emas. Chunki, sun‘iy intellekt va uning asosidagi nevron tarmoqlar xatoliklarga yo‘l qo‘yishi va salbiy holatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Buning sabablari turli bo‘lishi mumkin. O‘qitilgan ma‘lumotlardagi noto‘g‘riliklar, insonga xos kontekstni tushunmaslik, noaniq savollar yoki murakkab vaziyatlarda to‘g‘ri yechimni aniqlashdagi muammolar. SI ba‘zan soxta ma‘lumot tarqatishi, noto‘g‘ri tavsiyalar berish yoki xatoli xulosalar chiqarishiga olib kelishi ham mumkun. Ba‘zan, agar u noto‘g‘ri niyatlarda ishlatilsa, masalan, yolg‘on xabarlar tarqatish, shaxsiy ma‘lumotlarni suiste‘mol qilish yoki avtomatlashtirilgan qarorlar orqali adolatsizlik keltirib chiqarishda ishtirok etsa, jamiyat uchun jiddiy salbiy oqibatlariga olib kelishidi. Shu sababli, sun‘iy intellektni ishlab chiqish va foydalanish jarayonida etika, xavfsizlik va inson nazorati muhim ahamiyatga ega.

XULOSA VA TAKLIFLAR (Conclusion/Recommendations)

Xulosa qilib aytsak, sun‘iy intellekt inson hayotining turli sohalarida samarali yordamchi sifatida faoliyat ko‘rsatmoqda, u ta‘lim, tibbiyot, sanoat, moliya va axborot texnologiyalari kabi yo‘nalishlarda ma‘lumotlarni qayta ishlash, tahlil qilish va qaror qabul qilish jarayonlarini soddalashtiradi, ammo uning imkoniyatlari inson ongi bilan teng emas, chunki u his qilish, anglash va erkin irodadan mahrum, shuningdek, u xatoliklarga yo‘l qo‘yishi va inson nazoratisiz salbiy oqibatlariga sabab bo‘lishi mumkin, shu bois sun‘iy intellektidan foydalanishda yetarlicha mas‘uliyat, nazorat va axloqiy yondashuv talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. **Stuart Russell, Peter Norvig** — *Artificial Intelligence: A Modern Approach*
2. **Ian Goodfellow, Yoshua Bengio, Aaron Courville** — *Deep Learning*
3. **Nick Bostrom** — *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*
4. **Luciano Floridi** — *The Logic of Information: A Theory of Philosophy as Conceptual Design*
5. **Юрий Горелик** — *Искусственный интеллект: от нейронной сети к искусственному разуму*
6. **UNESCO** — *Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence*
7. **OECD** — *OECD Principles on Artificial Intelligence*
8. **Олейников А.А.** — *Искусственный интеллект в экономике и управлении*

9. Zharovska O. (2022). NATIONAL IDENTITY AS A COMPONENT OF THE CIVIL STUDENTS' YOUTH CULTURE. Collection of Scientific Papers of Uman State Pedagogical University. <https://doi.org/10.31499/2307-4906.2.2022.262958>.
10. Hai-yan L. (2010). From the View of "People Oriented" Youth's Ideological and Political Education. Journal of Hebei University.
11. Akhmedov X. (2022). THE ROLE OF SOCIAL DEVELOPMENT IN HUMAN SPIRITUAL GROWTH. The Light of Islam. <https://doi.org/10.47980/iiu/2022/1/13>
12. Примов Б. (2024) Ахборотлашган даврда ахлоқий қадриятларнинг емирилиши. *Oriental Journal of History, Politics and Law*. <https://www.supportscience.uz/index.php/ojhpl> Pages: 286-292
13. Примов Б. (2024) Ахборот асрида кибер информатсион ҳафвсизлик. ЎзМУ хабарлари. Тошкент -2024. Б-147-149
14. Примов Б. (2024) Ахборотлашган даврда ахлоқий қадриятлар. *International journal of philosophical studies and social sciences*. <http://ijpsss.iscience.uz/index.php/ijpsss> Vol 4, Issue 4 (2024) Б-143-148